ЗАДАЧИ ЗА ИЗПИТ ПО λСТД (2022/23)

ТРИФОН ТРИФОНОВ

Правила за оценяване

- За успешно полагане на изпита са нужни ≥ 15 т., от които:
  $\geq$ 6 т. от раздел 2,
  $\geq$ 3 т. от раздел 3,
  $\geq$ 3 т. от раздел 4.
- При покриване на горните критерии, оценката по шестобална система се пресмята с формулата $\min(6, \frac{p}{5})$, където p е общият брой на събраните точки.
- На изпита ще се очаква да можете да обясните и защитите решенията си.
- На изпита е позволено ползването на записките от лекции, както и на допълнителна литература.
- Възможно е на изпита да бъде поставена допълнителна задача за оформяне на крайната оценка.

1. Структурна индукция

Задача 1.1. *(2 т.) Естествените положителни числа, които нямат прости делители по-големи от 5 се наричат* числа на Хеминг. *Формално, множеството от тези числа може да се дефинира директно, чрез описание на специфичното им свойство:*

$$H_1 := \{h \in \mathbb{N} \mid \text{ ако } p/h \text{ и } p \text{ е просто, то } p \in \{2, 3, 5\}\}.$$

Друга възможна дефиниция е индуктивната:

(1) $1 \in H_2$
(2) *Ако* $h \in H_2$, *то* $2h \in H_2, 3h \in H_2, 5h \in H_2$.

Да се докаже, че $H_1 = H_2$.

Дефиниция 1.1. Дефинираме индуктивно множеството N:

- $o \in N$,
- ако $x \in N$, то $s(x) \in N$.

Дефиниция 1.2. Дефинираме индуктивно събиране на елементи от N:

- $o + n := n$
- $s(n) + m := s(n + m)$

Задача 1.2. *(1 т.) Да се покаже, че* $m + n = n + m$.

Дефиниция 1.3. Дефинираме индуктивно множеството L:

- $[] \in L$

Дата: 28 април 2023 г.

- ако $n \in N, l \in L$, то $(n : l) \in L$.

Дефиниция 1.4. Дефинираме индуктивно дължина на списък от L:

- $len([]) := 0$
- $len(n : l) := 1 + len(l)$

Дефиниция 1.5. Дефинираме индуктивно конкатенация на списъци от L:

- $[] \mathbin{++} l := l$
- $(n : l_1) \mathbin{++} l_2 := n : (l_1 \mathbin{++} l_2)$

Задача 1.3. ***(1 т.)*** *Да се покаже, че* $\forall_{l_1,l_2}\, len(l_1 \mathbin{++} l_2) = len(l_1) + len(l_2)$

Задача 1.4. ***(2 т.)*** *Нека бинарната релация D се дефинира по индукция с клаузите $\{C_n\}$. Разглеждаме клаузите:*

(B) $\forall_{x,y}\, (x,y) \in D \to (x,y) \in E$
(R) $\forall_{x}\, (x,x) \in E$
(S) $\forall_{x,y}\, (x,y) \in E \to (y,x) \in E$
(T) $\forall_{x,y,z}\, (x,y) \in E \wedge (y,z) \in E \to (x,z) \in E$

Да се покаже, че релацията $D^{R,S,T}$, дефинирана чрез клаузите $\{B, R, S, T\}$, съвпада с релацията D', дефинирана чрез клаузите $\{C_n\} \cup \{R, S, T\}$.

Дефиниция 1.6 (Γ-затваряне)**.** Нека Γ е монотонен оператор. Разглеждаме фамилията от монотонни оператори $\mathbb{\Gamma} : \mathcal{P}(U) \to \mathcal{P}(U) \to \mathcal{P}(U)$, дефинирана чрез $\mathbb{\Gamma}(D)(X) := D \cup \Gamma(X)$. Оператора $\overline{\Gamma}(D) := \mu_{\mathbb{\Gamma}(D)}$ наричаме Γ-*затваряне.* Означаваме също $D^{\Gamma} := \overline{\Gamma}(D)$.

Задача 1.5. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че $\overline{\Gamma}$ е монотонен и да се намери $\mu_{\overline{\Gamma}}$.*

Задача 1.6. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че $\overline{\Gamma}$ е идемпотентен, т.е. $\overline{\Gamma}(\overline{\Gamma}(D)) = \overline{\Gamma}(D)$.*

Дефиниция 1.7 (Едновременно затваряне)**.** Нека $\{\Gamma_i\}$ е фамилия от монотонни оператори. Дефинираме $\overline{\Gamma_i} := \overline{\Gamma}$, където $\Gamma(X) := \bigcup_i \Gamma_i(X)$.

Дефиниция 1.8 (Комутиращи затваряния)**.** Казваме, че затварянията на Γ и Δ комутират, ако $\overline{\Gamma} \circ \overline{\Delta} = \overline{\Delta} \circ \overline{\Gamma}$.

Задача 1.7. ***(3 т.)*** *Затварянията на Γ и Δ комутират точно тогава, когато $\overline{\Gamma, \Delta} = \overline{\Gamma} \circ \overline{\Delta} = \overline{\Delta} \circ \overline{\Gamma}$.*

Задача 1.8. ***(1 т.)*** *Да се покаже пример за оператори, чиито затваряния не комутират.*

Дефиниция 1.9. Разглеждаме операторите

- $R(D) := \{(x,x) \mid x \in U\} = id_U$ — рефлексивно затваряне
- $S(D) := \{(y,x) \mid (x,y) \in D\}$ — симетрично затваряне
- $T(D) := \big\{(x,z) \mid \exists_{y \in U}\big((x,y) \in D \wedge (y,z) \in D\big)\big\}$ — транзитивно затваряне

Задача 1.9. ***(2 т.)*** *Рефлексивното затваряне комутира с другите две затваряния.*

Задача 1.10. ***(2 т.)*** *За кои D е изпълнено $D^{S,T} = D^{R,S,T}$?*

2. Безтипово λ-смятане

2.1. Синтаксис на безтиповото λ-смятане.

Дефиниция 2.1 (Наивна субституция)**.** Нека $M, N \in \Lambda$, $x \in V$. Дефинираме субституцията на x с N в M, която ще отбелязваме с $M[x \rightsquigarrow N]$.

(1) $x[x \rightsquigarrow N] := N$
(2) $y[x \rightsquigarrow N] := y$ за $y \not\equiv x$
(3) $(M_1 M_2)[x \rightsquigarrow N] := (M_1[x \rightsquigarrow N])(M_2[x \rightsquigarrow N])$
(4) $(\lambda_x P)[x \rightsquigarrow N] := \lambda_x P$
(5) $(\lambda_y P)[x \rightsquigarrow N] := \lambda_y(P[x \rightsquigarrow N])$, ако $x \not\equiv y$

Дефиниция 2.2 (Частична субституция)**.** Дефинираме частичната субституция $M[x \hookrightarrow N]$ като в дефиниция 2.1 заместваме клаузата (5) с

(5) $(\lambda_y P)[x \hookrightarrow N] := \lambda_y(P[x \hookrightarrow N])$ за $y \not\equiv x$ и $x \notin \mathsf{FV}(P)$ или $y \notin \mathsf{FV}(N)$.

Задача 2.1. ***(1 т.)*** *Казваме, че наивната субституция $M[x \rightsquigarrow N]$ е* коректна, *ако $\mathsf{FV}(N) \cap \mathsf{BV}(M) = \emptyset$. Да се покаже, че:*

(1) *ако $M[x \rightsquigarrow N]$ е коректна, то $M[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана $M[x \hookrightarrow N] \equiv M[x \rightsquigarrow N]$;*
(2) *има случай, в който $M[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана, но $M[x \rightsquigarrow N]$ не е коректна;*

Дефиниция 2.3 (Субституция на Curry)**.** Дефинираме субституция на Curry $M[x \mapsto N]$ като в дефиниция 2.1 заместваме клаузата (5) с

(5) $(\lambda_y P)[x \mapsto N] := \lambda_z(P[y \mapsto z][x \mapsto N])$ във всички останали случаи, където $z \notin \mathsf{FV}(P) \cup \mathsf{FV}(N)$

Задача 2.2. ***(1 т.)*** *Клаузата (5) в субституцията на Curry нарушава шаблона на структурната индукция. Да се покаже, че въпреки това дефиницията е коректна, ако фиксираме избора на z.*

Дефиниция 2.4 (Преименуване на променлива)**.** Дефинираме преименуването на променливата x на y в терма M (M^y_x), където $x, y \in V$, $M \in \Lambda$, с индукция по терма M:

(1) $x^y_x := y$
(2) $z^y_x := z$ за $z \not\equiv x$
(3) $(MN)^y_x := M^y_x N^y_x$
(4) $(\lambda_x M)^y_x := \lambda_x M$
(5) $(\lambda_z M)^y_x := \lambda_z M^y_x$ за $z \not\equiv x$

Дефиниция 2.5 (λ-затваряне)**.** Нека е дадена бинарна релация над λ-термове $R \subseteq \Lambda^2$. Дефинираме индуктивно релацията R^λ, която наричаме *λ-затваряне* на R, по следния начин:

(1) Ако $(M, N) \in R$, то $(M, N) \in R^\lambda$.
(2) Ако $(M, N) \in R^\lambda$, $P \in \Lambda$ и $x \in V$, то
   - $(MP, NP) \in R^\lambda$,
   - $(PM, PN) \in R^\lambda$,
   - $(\lambda_x M, \lambda_x N) \in R^\lambda$.

Ако $R^\lambda = R$, казваме че R е *λ-съвместима.*

Интуитивно, два терма M и N са в релация R^λ ако те съвпадат синтактично с изключение на два техни съответни подтерма $M' \subseteq M$ и $N' \subseteq N$, които са в релация R.

Дефиниция 2.6 ($\stackrel{\alpha}{=}$)**.** Разглеждаме релацията

$$\alpha := \{(\lambda_x M, \lambda_y M^y_x) \mid M \in \Lambda, x, y \in V, y \notin \mathsf{FV}(M) \cup \mathsf{BV}(M)\}.$$

Дефинираме релацията α-еквивалентност $\stackrel{\alpha}{=} := \alpha^{\lambda,R,S,T}$, т.е. като едновременно λ, рефлексивно, симетрично и транзитивно затваряне на релацията α.

Задача 2.3. ***(2 т.)*** *Нека разгледаме фактор-множеството $\Lambda_{/\stackrel{\alpha}{=}}$, т.е. вместо отделни λ-термове разглеждаме класове на еквивалентност от λ-термове относно релацията $\stackrel{\alpha}{=}$. Да се докаже, че субституцията на Curry е функция над фактор-множеството $\Lambda_{/\stackrel{\alpha}{=}}$, т.е. ако $M \stackrel{\alpha}{=} M' \in \Lambda$, $N \stackrel{\alpha}{=} N' \in \Lambda$, то $M[x \mapsto N] \stackrel{\alpha}{=} M'[x \mapsto N']$.*

Задача 2.4. ***(2 т.)*** *Да се покаже, че операцията за частична субституция може да се разглежда като тотална с точност до релацията $\stackrel{\alpha}{=}$, т.е.*

1. *За всяко $M \in \Lambda$, съществува $M' \stackrel{\alpha}{=} M$, така че $M'[x \hookrightarrow N]$ е дефинирана.*
2. *Ако $M \stackrel{\alpha}{=} M' \in \Lambda$, $N \stackrel{\alpha}{=} N' \in \Lambda$ и $M[x \hookrightarrow N]$ и $M'[x \hookrightarrow N']$ са дефинирани едновременно, то $M[x \hookrightarrow N] \stackrel{\alpha}{=} M'[x \hookrightarrow N']$.*

Задача 2.5. ***(3 т.)*** *Да се направи програмна реализация на операцията субституция, която при нужда преименува свързаните променливи по подходящ начин при прилагане, за да осигури коректност.*

2.2. **Безименни термове.**

Задача 2.6. ***(3 т.)*** *Да се дефинира по подходящ начин формално понятието "граф, съответстващ на λ-терм", така че да може да се покаже, че два λ-терма са α-еквивалентни тогава и само тогава, когато съответните им графи са изоморфни.*

Дефиниция 2.7 (Безименни термове, Λ_n, Λ^*)**.** С едновременна индукция за всички $n \in \mathbb{N}$ дефинираме множествата Λ_n от безименни термове с не повече от n различни свободни променливи.

1. $i \in \Lambda_n$ за всяко естествено число i, за което $0 \leq i < n$.
2. Ако $M, N \in \Lambda_n$, то $(MN) \in \Lambda_n$ е апликацията на M над N.
3. Ако $M \in \Lambda_{n+1}$, то $(\lambda M) \in \Lambda_n$ е абстракцията над променливата с индекс 0 в M.

С $\Lambda^* := \bigcup_{n=0}^{\infty} \Lambda_n$ отбелязваме множеството на всички безименни λ-термове.

Задача 2.7. ***(1 т.)*** *Да се докаже, че за $m < n$ е вярно, че $\Lambda_m \subsetneq \Lambda_n$.*

Дефиниция 2.8. Нека $X \subseteq V$ е множество от променливи. Дефинираме $\Lambda_X := \{M \in \Lambda \mid \mathsf{FV}(M) \subseteq X\}$.

Задача 2.8. ***(3 т.)*** *Да се дефинират фамилиите от изображения $\sharp_\Gamma : \Lambda_{|\Gamma|} \to \Lambda_{\mathrm{dom}\,\Gamma}$ и $\flat_\Gamma : \Lambda_{\mathrm{dom}\,\Gamma} \to \Lambda_{|\Gamma|}$ за даден контекст от имена $\Gamma := x_{n-1}, \ldots, x_0$, които извършват превод между термове с имена и безименни термове. Да се покаже, че*

(1) $\sharp_\Gamma(\flat_\Gamma(M)) \overset{\alpha}{=} M$ *за всеки терм* $M \in \Lambda_{\operatorname{dom}\Gamma}$
(2) $\flat_\Gamma(\sharp_\Gamma(M)) \equiv M$ *за всеки терм* $M \in \Lambda_{|\Gamma|}$

Задача 2.9. ***(5 т.)*** *Да се реализира програма, която позволява въвеждането и извеждането на* λ*-термове в два формата: с имена* (Λ) *и без имена* (Λ^*) *на променливите. За преобразуването между двата формата да се използва автоматично генериран контекст от имена от вида* $\Gamma := x_{n-1}, \ldots, x_0$.

Дефиниция 2.9 (Изместване)**.** Дефинираме $\uparrow^d_c (M) : \Lambda_n \to \Lambda_{n+d}$ с индукция по построението на терма $M \in \Lambda_n$.

(1) $\uparrow^d_c (k) := \begin{cases} k, & \text{за } 0 \le k < c, \\ k+d, & \text{за } c \le k < n. \end{cases}$
(2) $\uparrow^d_c (MN) := (\uparrow^d_c (M))(\uparrow^d_c (N))$
(3) $\uparrow^d_c (\lambda M) := \lambda \uparrow^d_{c+1} (M)$

Дефинираме $\uparrow^d (M) := \uparrow^d_0 (M)$.

Дефиниция 2.10 (Субституция на безименни термове)**.** Нека $M, N \in \Lambda_n$ и $k \in \mathbb{N}$. С индукция по M дефинираме субституцията $M[k \mapsto N] \in \Lambda_n$.

(1) $k[k \mapsto N] := N$
(2) $i[k \mapsto N] := i$ за $i \neq k$
(3) $(M_1 M_2)[k \mapsto N] := (M_1[k \mapsto N])(M_2[k \mapsto N])$
(4) $(\lambda M)[k \mapsto N] := \lambda(M[k+1 \mapsto \uparrow^1 (N)])$

Задача 2.10. ***(3 т.)*** *Да се провери, че двете дефиниции за субституции са съгласувани относно изображенията* $\sharp_\Gamma$ *и* $\flat_\Gamma$*. За целта, нека фиксираме контекст от имена* $\Gamma := x_{n-1}, \ldots, x_0$*. Да се покаже, че*

(1) $\sharp_\Gamma(M)[x_i \mapsto \sharp_\Gamma(N)] \overset{\alpha}{=} \sharp_\Gamma(M[i \mapsto N])$ *за произволни* $M, N \in \Lambda_n$,
(2) $\flat_\Gamma(M)[i \mapsto \flat_\Gamma(N)] \equiv \flat_\Gamma(M[x_i \mapsto N])$ *за произволни* $M, N \in \Lambda_{\operatorname{dom}\Gamma}$.

Задача 2.11. ***(3 т.)*** *Да се направи програмна реализиация на субституция над безименни термове.*

Дефиниция 2.11 (Подтерм)**.** Дефинираме индуктивно функцията $Sub : \Lambda \Rightarrow 2^\Lambda$, където $Sub(M)$ е множеството на подтермовете на M индуктивно:

(1) $Sub(x) := \{x\}$
(2) $Sub(MN) := Sub(M) \cup Sub(N) \cup \{MN\}$
(3) $Sub(\lambda_x M) := Sub(M) \cup \{\lambda_x M\}$

Дефинираме релацията "M е подтерм на N" по следния начин: $M \le N := M \in Sub(N)$.

Задача 2.12. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че релацията* $\le$ *е частична наредба, т.е. че е рефлексивна, транзитивна и антисиметрична.* Упътване: покажете, че $M \le N \iff Sub(M) \subseteq Sub(N)$.

Задача 2.13. ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация на релацията за подтерм.*

Дефиниция 2.12 (Подтерм, алтернативна дефиниция №1)**.**

(1) $M \preceq M$
(2) Ако $MN \preceq P$, то $M \preceq P$ и $N \preceq P$
(3) Ако $\lambda_x M \preceq N$, то $M \preceq N$

Дефиниция 2.13 (Подтерм, алтернативна дефиниция №2)**.**

(1) $M \trianglelefteq M$
(2) Ако $M \trianglelefteq N$ и $P \in \Lambda$, то $M \trianglelefteq NP$ и $M \trianglelefteq PN$
(3) Ако $M \trianglelefteq N$ и $x \in V$, то $M \trianglelefteq \lambda_x N$

Задача 2.14. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че трите дефиниции за подтерм са еквивалентни, т.е.* $M \leq N \iff M \preceq N \iff M \trianglelefteq N$.

Дефиниция 2.14 (λ-контекст)**.** λ-контекст наричаме λ-терм, в който има точно едно срещане на специална променлива, която ще наричаме "дупка" и ще означаваме с $[]$. Формално можем да дефинираме λ-контексти индуктивно по следния начин:

(1) $[]$ е λ-контекст
(2) Ако E е λ-контекст, а M е λ-term, то (ME) и (EM) са λ-контексти
(3) Ако E е λ-контекст, а x е произволна променлива, то $\lambda_x E$ е λ-контекст

Заместване на λ-терм M в контекст E дефинираме като субституция на дупката $[]$ в контекста E с конкретния терм M. Такова заместване ще отбелязваме с $E[M]$, което всъщност ще съответства на $E[[] \mapsto M]$. При такова заместване ще се откажем от конвенцията, която забранява прихващането на свободните променливи и ще позволим това да се случва.

Задача 2.15. ***(1 т.)*** *Да се докаже, че:*

(1) $M \leq E[M]$ *за произволни* $M \in \Lambda$ *и* $E \in \Lambda^{[]}$
(2) *Ако* $M \leq N$, *то съществува* $E \in \Lambda^{[]}$ *такова, че* $E[M] \equiv N$

Задача 2.16. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че* $(M, N) \in R^{\lambda}$ *тогава и само тогава, когато съществуват λ-контекст E, и два подтерма* $M' \leq M$ *и* $N' \leq N$, *така че*

(1) $E[M'] \equiv M$
(2) $E[N'] \equiv N$
(3) $(M', N') \in R$.

Интуитивно, това свойство изразява факта, че два терма са в релация R^{λ} *тогава и само тогава, когато те се различават само на едно място в структурата си, и на това място съответните термове са в релация R.*

Задача 2.17. ***(3 т.)*** *Да се дефинира формално релацията* $\xrightarrow{\beta}$ *за множеството безименните термове* Λ^* *и да се докаже, че двете β-редукции са съгласувани, т.е. за произволен контекст от имена* Γ

(1) $\flat_\Gamma(M) \xrightarrow{\beta} \flat_\Gamma(N)$, *ако* $M, N \in \Lambda$, $\mathsf{FV}(MN) \subseteq \operatorname{dom}\Gamma$ *и* $M \xrightarrow{\beta} N$.
(2) $\sharp_\Gamma(M) \xrightarrow{\beta} P$, *ако* $M, N \in \Lambda_{|\Gamma|}$, $M \xrightarrow{\beta} N$ *и* $P \stackrel{\alpha}{=} \sharp_\Gamma(N)$.

Дефиниция 2.15 (Апликативни термове)**.** Дефинираме множеството от апликативни λ-термове $A\Lambda \subseteq \Lambda$ индуктивно по следния начин

(1) Ако $x \in V$, то $x \in A\Lambda$.
(2) Ако $M, N \in A\Lambda$, то $MN \in A\Lambda$.

Задача 2.18. ***(3 т.)*** *Нека k и s са две фиксирани променливи от V. Да се дефинира изображение* $\Phi : \Lambda \Rightarrow A\Lambda$, *което превежда произволен λ-терм в апликативен терм (превод на λ-смятане в комбинаторна логика), така че за произволно* $M \in \Lambda$:

(1) $\mathsf{FV}(\Phi(M)) = \mathsf{FV}(M) \cup \{k, s\}$ *и*

(2) $M \overset{\beta}{=} \Phi(M)[k \mapsto K][s \mapsto S]$.

Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Да се направи програмна реализация на изображението* Φ.

Дефиниция 2.16 (екстенсионално равенство)**.** Казваме, че M и N са екстенсионално равни и бележим $\lambda + \text{ext} \models M = N$, ако

(1) $M \overset{\beta}{=} N$,

(2) за произволно $x \notin \mathsf{FV}(MN)$ е вярно, че $\lambda + \text{ext} \models Mx = Nx$.

Задача 2.19. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че релацията* $\lambda + \text{ext} \models M = N$ *е* λ*-съвместима релация на еквивалентност.*

2.3. **Изчисления в λ-смятането.**

Задача 2.20. *Да се дефинират следните комбинатори и с помощта на индукция да се докаже формално тяхната коректност:*

- ***(1 т.)*** c_+, *такъв че* $c_+ c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{m+n}$ *за* $m, n \in \mathbb{N}$.
- ***(1 т.)*** c_*, *такъв че* $c_* c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{mn}$ *за* $m, n \in \mathbb{N}$.
- ***(1 т.)*** $c_{\exp}$, *такъв че* $c_{\exp} c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{m^n}$ *за* $m, n \in \mathbb{N}$.
- ***(2 т.)*** c_{hyp}, *такъв че* $c_{\text{hyp}} c_m c_n \overset{\beta}{=} c_p$, *където* $p = \underbrace{m^{m^{\cdot^{\cdot^{\cdot^{m}}}}}}_{n}$ *за* $m, n \in \mathbb{N}$.

Задача 2.21. ***(1 т.)*** *Нека са дадени следните дефиниции:*

- $c'_+ := \lambda_{m,n,f,x} m f (n f x)$
- $c''_+ := \lambda_{m,n} m c_S n$

Да се покажат термове M *и* N*, за които* $c'_+ MN \overset{\beta}{\neq} c''_+ MN$.

Задача 2.22. ***(1 т.)*** *Нека дефинираме* $c_I := \lambda_n n c_S c_0$.

(1) *Да се докаже, че за произволно* $n \in \mathbb{N}$ *е изпълнено* $C_I c_n \overset{\beta}{=} c_n$.

(2) *Вярно ли е, че* $C_I \overset{\beta\eta}{=} I$? *Да се докаже или да се покаже контрапример.*

Задача 2.23. ***(2 т.)*** *Нека дефинираме*

$$\begin{array}{rcl} c_{\mathsf{tt}} & := & \lambda_{x,y} x \\ c_{\mathsf{ff}} & := & \lambda_{x,y} y \\ c_{\langle\rangle} & := & \lambda_{x,y,z} z x y \\ c_{\llcorner} & := & \lambda_p p c_{\mathsf{tt}} \\ c_{\lrcorner} & := & \lambda_p p c_{\mathsf{ff}} \\ c_P & := & \lambda_n c_{\lrcorner}\big(n(\lambda_z c_{\langle\rangle}(c_S(c_{\llcorner} z))(c_{\llcorner} z))(c_{\langle\rangle} c_0 c_0)\big). \end{array}$$

Да се докаже, че $c_P c_0 \overset{\beta}{=} c_0$ *и* $c_P c_n \overset{\beta}{=} c_{n-1}$ *за* $n > 0$.

Задача 2.24. ***(2 т.)*** *Нека дефинираме*

$$c_! := \lambda_n c_{\lrcorner}\big(n(\lambda_z c_{\langle\rangle}(c_S(c_{\llcorner} z))(c_*(c_S(c_{\llcorner} z))(c_{\lrcorner} z)))(c_{\langle\rangle} c_0 c_1)\big).$$

Да се докаже, че $c_! c_n = c_{n!}$ *за произволно* $n \in \mathbb{N}$.

Задача 2.25. ***(2 т.)*** *Да се дефинират комбинатори* $c_=$ *и* $c_<$*, за които за произволни* $m, n \in \mathbb{N}$:

- $c_= c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{m=n}$
- $c_< c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{m<n}$.

Да се докаже формално коректността на дефинираните комбинатори.

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 2.26. ***(2 т.)*** *Да се дефинират комбинатори c_{quot} и c_{rem}, така че за произволни $m, n \in \mathbb{N}, n > 0$:*

- $c_+(c_*(c_{\mathrm{quot}} c_m c_n) c_n)(c_{\mathrm{rem}} c_m c_n) \overset{\beta}{=} c_m$,
- $c_<(c_{\mathrm{rem}} c_m c_n) c_n \overset{\beta}{=} c_{\mathtt{tt}}$.

Да се докаже формално коректността на дефинираните комбинатори.

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 2.27. ***(3 т.)*** *Да се дефинират комбинатори $c_/$ и c_{prime}, така че за произволни $m, n \in \mathbb{N}$:*

- $c_/ c_m c_n \overset{\beta}{=} c_{\exists_k(km=n)}$;
- $c_{\mathrm{prime}} c_n \overset{\beta}{=} c_{\neg\exists_{k,l>1}(kl=n)}$.

Да се докаже формално коректността на дефинираните комбинатори.

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 2.28. ***(3 т.)*** *Да се предложи дефиниция на списъци в безтиповото λ-смятане. С предложената дефиниция да се реализират:*

- *стандартните функции* `length`, `append` *и* `member`
- *функциите от по-висок ред* `map`, `foldr` *и* `filter`.

Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Дефиниция 2.17 (λ-определимост)**.** Нека $f : \mathbb{N}^n \rightharpoonup \mathbb{N}$ е частична функция над естествените числа. Казваме, че f е *λ-определима*, ако съществува комбинатор F такъв, че за всяка n-торка числа $x_1, \ldots, x_n$ имаме:

(1) ако $f(x_1, \ldots, x_n)$ е дефинирана и има стойност y, то $F c_{x_1} \ldots c_{x_n} \overset{\beta}{=} c_y$;
(2) ако $f(x_1, \ldots, x_n)$ не е дефинирана, то $F c_{x_1} \ldots c_{x_n}$ е нерешим.

Задача 2.29. ***(3 т.)*** *Ако $f(\vec{x})$ и $g(\vec{x}, y, z)$ са тотални и λ-определими, да се покаже, че функцията h също е λ-определима:*

(примитивна рекурсия)
$$\begin{aligned} h(\vec{x}, 0) &:= f(\vec{x}) \\ h(\vec{x}, y+1) &:= g(\vec{x}, y, h(\vec{x}, y)) \end{aligned}$$

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 2.30. ***(1 т.)*** *Да се дефинира комбинатор A, който реализира функцията на Акерман, т.е. за който*

- $A\, c_0\, c_n \overset{\beta}{=} c_{n+1}$,
- $A\, c_{m+1}\, c_0 \overset{\beta}{=} A\, c_m\, c_1$,
- $A\, c_{m+1}\, c_{n+1} \overset{\beta}{=} A\, c_m\, (A\, c_{m+1}\, c_n)$.

Да се докаже формално, че предложеният комбинатор λ-определя функцията на Акерман. Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Комбинаторът A да се дефинира без използване на оператор за намиране на най-малка неподвижна точка. Екстра кредит:* ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 2.31. ***(2 т.)*** *Да се дефинира комбинатор M, който симулира операцията "минимизация", т.е. ако t е комбинатор, за който съществува число n, такова че*

(1) $tc_n \overset{\beta}{=} c_0$
(2) $\forall_{m<n}\exists_k(tc_m \overset{\beta}{=} c_{k+1})$,

то $Mt \overset{\beta}{=} c_n$. Да се докаже формално коректността на дефинирания комбинатор M.

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

2.4. **Нормализация и конфлуентност.**

Задача 2.32. ***(2 т.)*** *Нека $D \subseteq \Lambda^2$ е произволна редукция. Тогава ако $(N, N') \in D^{\lambda,R,T}$, то $(M[x \mapsto N], M[x \mapsto N']) \in D^{\lambda,R,T}$ за произволен терм $M \in \Lambda$.*

Задача 2.33. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако $M \xrightarrow{\beta} M'$, то $M[x \mapsto N] \xrightarrow{\beta} M'[x \mapsto N]$*

Дефиниция 2.18. Релацията $\xrightarrow{1}$ се дефинира индуктивно по следния начин:

(1) $M \xrightarrow{1} M$ за всяко $M \in \Lambda$
(2) ако $M \xrightarrow{1} M'$, то $\lambda_x M \xrightarrow{1} \lambda_x M'$
(3) ако $M \xrightarrow{1} M'$ и $N \xrightarrow{1} N'$, то $MN \xrightarrow{1} M'N'$
(4) ако $M \xrightarrow{1} M'$ и $N \xrightarrow{1} N'$, то $(\lambda_x M)N \xrightarrow{1} M'[x \mapsto N']$

Задача 2.34. ***(2 т.)*** *Да се покаже, че $\xrightarrow{\beta} \subseteq \xrightarrow{1} \subseteq \overset{\beta}{\twoheadrightarrow}$, т.е. че $M \xrightarrow{\beta} N$ влече $M \xrightarrow{1} N$ и че $M \xrightarrow{1} N$ влече $M \overset{\beta}{\twoheadrightarrow} N$.*

Задача 2.35. ***(2 т.)*** *Ако $M \overset{\eta}{\twoheadrightarrow} M'$, то $M[x \mapsto N] \overset{\eta}{\twoheadrightarrow} M'[x \mapsto N]$.*

Задача 2.36. ***(5 т.)*** *$\xrightarrow{\eta}$ е конфлуентна.*

Нека $D_1, D_2 \subseteq \Lambda^2$ са бинарни релации.

Дефиниция 2.19 (комутиращи редукции)**.** Казваме, че D_1 и D_2 комутират (силно), ако

$$\forall_{x,y,z}\Big((x,y) \in D_1 \wedge (x,z) \in D_2 \to \exists_t\big((y,t) \in D_2 \wedge (z,t) \in D_1\big)\Big).$$

В частност, D е $\diamond$ тогава и само тогава, когато комутира със себе си. Казваме, че D_1 и D_2 комутират слабо, ако

$$\forall_{x,y,z}\Big((x,y) \in D_1 \wedge (x,z) \in D_2 \to \exists_t\big((y,t) \in D_2^{R,T} \wedge (z,t) \in D_1^{R,T}\big)\Big).$$

Задача 2.37. ***(3 т.)*** *$\overset{\beta}{\twoheadrightarrow}$ комутира с $\overset{\eta}{\twoheadrightarrow}$.* Упътване: Достатъчно е да видим, че $\xrightarrow{\beta}$ комутира слабо с $\xrightarrow{\eta}$.

2.5. **Решими термове.**

Дефиниция 2.20 (решимост)**.** Казваме, че един затворен терм M е *решим*, ако съществува число $n \in \mathbb{N}$ и термове N_i за $1 \leq i \leq n$, така че $MN_1 \dots N_n \overset{\beta}{=} I$.

Задача 2.38. ***(13 т.)*** *Да се докаже, че всяка функция, изчислима с машина на Тюринг е λ-определима.*

Екстра кредит: ***(8 т.)*** *Да се направи програмна реализация на превода от машина на Тюринг към λ-терм.*

Дефиниция 2.21 (Главна редукция)**.**
$\lambda_{\vec{x}}(\lambda_y P)Q\vec{N} \xrightarrow{h} \lambda_{\vec{x}}P[y \mapsto Q]\vec{N}$. $\overset{h}{\twoheadrightarrow} := (\xrightarrow{h})^{R,T}$.

Задача 2.39. ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация на главна редукция.*

Задача 2.40. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако $M \xrightarrow{h} M'$, то $M[x \mapsto N] \xrightarrow{h} M'[x \mapsto N]$.*

Задача 2.41. ***(1 т.)*** *Да се докаже, че ако $M \overset{h}{\not\to}$ и $M \overset{\beta}{\twoheadrightarrow} N$, то $N \overset{h}{\not\to}$.*

Дефиниция 2.22 (Индуктивна дефиниция на термове в нормална форма)**.** Дефинираме множеството $NF \subseteq \Lambda$:

(1) ако $x \in V, \vec{M} \in NF$, то $x\vec{M} \in NF$,
(2) ако $M \in NF$, то $\lambda_x M \in NF$.

Задача 2.42. ***(2 т.)*** $NF = \left\{ M \in \Lambda \mid M \overset{\beta}{\not\to} \right\}$.

2.6. **Стратегии за редукция.**

Дефиниция 2.23 (Стратегия за редукция)**.** Нека $\Lambda^{\perp} := \Lambda \cup \{\perp\}$, където $\perp \notin \Lambda$. Нека $\Phi : \Lambda \to \Lambda^{\perp}$ е такава, че:

- ако $\Phi(M) \not\equiv \perp$, то $M \xrightarrow{\beta} \Phi(M)$,
- ако $\Phi(M) \equiv \perp$, то $M \overset{\beta}{\not\to}$,

тогава Φ наричаме *стратегия за редукция.*
Дефинираме частичната функция $\Phi^*(M) : \Lambda \rightharpoonup \Lambda$

$$\Phi^*(M) := \begin{cases} \Phi^*(\Phi(M)), & \text{ако } \Phi(M) \not\equiv \perp, \\ M, & \text{ако } \Phi(M) \equiv \perp \end{cases}$$

Дефиниция 2.24 (Нормална стратегия)**.** Дефинираме

$$\mathsf{NR}(M) := \begin{cases} \perp, & \text{ако } M \overset{\beta}{\not\to}, \\ \lambda_x \mathsf{NR}(N), & \text{ако } M \equiv \lambda_x N, \mathsf{NR}(N) \not\equiv \perp \\ P[x \mapsto Q], & \text{ако } M \equiv (\lambda_x P)Q, \\ \big(\mathsf{NR}(P)\big)Q, & \text{ако } M \equiv PQ, P \not\equiv \lambda_x P', \mathsf{NR}(P) \not\equiv \perp, \\ P\big(\mathsf{NR}(Q)\big), & \text{ако } M \equiv PQ, \mathsf{NR}(P) \equiv \perp, \mathsf{NR}(Q) \not\equiv \perp. \end{cases}$$

Задача 2.43. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че $\mathsf{NR}(\cdot)$ е стратегия за редукция и да се направи програмна реализация на $\mathsf{NR}(\cdot)$.*

Дефиниция 2.25 (Апликативна стратегия)**.** Дефинираме

$$\mathsf{AR}(M) := \begin{cases} \perp, & \text{ако } M \overset{\beta}{\not\to}, \\ \lambda_x \mathsf{AR}(N), & \text{ако } M \equiv \lambda_x N, \mathsf{AR}(N) \not\equiv \perp \\ \big(\mathsf{AR}(P)\big)Q, & \text{ако } M \equiv PQ, \mathsf{AR}(P) \not\equiv \perp, \\ P\big(\mathsf{AR}(Q)\big), & \text{ако } M \equiv PQ, \mathsf{AR}(P) \equiv \perp, \mathsf{AR}(Q) \not\equiv \perp, \\ P[x \mapsto Q], & \text{ако } M \equiv (\lambda_x P)Q, \mathsf{AR}(P) \equiv \mathsf{AR}(Q) \equiv \perp. \end{cases}$$

Задача 2.44. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че* $\mathsf{AR}(\cdot)$ *е стратегия за редукция и да се направи програмна реализация на* $\mathsf{AR}(\cdot)$.

3. Типово λ-смятане

3.1. **Синтаксис на типовото λ-смятане.**

Задача 3.1. ***(1 т.)*** *Ако* $\Gamma \vdash M : \tau$ *и* $N \leq M$, *то* $\exists_{\Delta,\sigma}$ *такива, че* $\Delta \vdash N : \sigma$.

Задача 3.2. ***(2 т.)*** $\Gamma \vdash M : \tau$ *тогава и само тогава, когато съществува типов извод с корен* $M : \tau$, *чиито незадраскани листа са в* Γ *и съдържат само променливи от* $\mathsf{FV}(M)$.

Задача 3.3. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако* $\Gamma, x : \rho \vdash M : \sigma$ *и* $\Gamma \vdash N : \rho$, *то* $\Gamma \vdash M[x \mapsto N] : \sigma$.

Задача 3.4. *Да се докаже, че:*

- ***(2 т.)*** *ако* $\Gamma \vdash M : \tau$ *и* $M \xrightarrow{\beta} N$, *то* $\Gamma \vdash N : \tau$
- ***(2 т.)*** *ако* $\Gamma \vdash M : \tau$ *и* $M \xrightarrow{\eta} N$, *то* $\Gamma \vdash N : \tau$

Дефиниция 3.1 (Типова субституция)**.** Типова субституция наричаме всяко изображение $\xi : TV \to T$. Ако τ е тип, дефинираме индуктивно $\tau\xi$ — прилагането на ξ към τ:

- $\alpha\xi := \xi(\alpha)$,
- $(\rho \Rightarrow \sigma)\xi := (\rho\xi \Rightarrow \sigma\xi)$.

Казваме, че τ е по-общ от σ (отбелязваме $\tau \supseteq \sigma$) ако има субституция ξ, така че $\tau\xi \equiv \sigma$.

Задача 3.5. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако* $\vdash M : \tau$ *и* $\tau \supseteq \sigma$, *то* $\vdash M : \sigma$.

Задача 3.6. ***(1 т.)*** *Да се каже, че за всяко* $n \in \mathbb{N}$ *и произволен тип* τ *е вярно, че* $\vdash c_n : (\tau \Rightarrow \tau) \Rightarrow \tau \Rightarrow \tau$.

Задача 3.7. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че* $\supseteq$ *е частична преднаредба, т.е. е рефлексивна и транзитивна релация.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се покаже пример, че* $\supseteq$ *не е антисиметрична релация.*

Дефиниция 3.2 (Изтриване на тип)**.** Дефинираме индуктивно изображение $|\cdot| : \Lambda^T \to \Lambda$, което изобразява типизирани λ-термове в Church стил в съответните безтипови λ-термове като изтрива типа.

- $\|x^\tau\| := x$,
- $\|(M^{\rho\Rightarrow\sigma} N^\rho)^\sigma\| := \|M^{\rho\Rightarrow\sigma}\| \, \|N^\rho\|$,
- $\|(\lambda_{x^\rho} M^\sigma)^{\rho\Rightarrow\sigma}\| := \lambda_x \, \|M^\sigma\|$.

Задача 3.8. *Да се покаже, че*

1. ***(2 т.)*** *за всеки затворен типизиран терм* $M^\tau \in \Lambda^T$ *може да се намери типов извод на типовото съждение* $\|M^\tau\| : \tau$.
2. ***(2 т.)*** *за всеки безтипов терм* $M \in \Lambda$, *за който имаме типов извод на типовото съждение* $M : \tau$, *съществува типизиран терм* N^τ *в стил Church, така че* $\|N\| \equiv M$.

Екстра кредит: ***(3 т.)*** *Да се реализират типизирани λ-термове в стил Church и да се реализира конвертирането на нетипизирани в типизирани λ-термове и обратно.*

Задача 3.9. ***(8 т.)*** *Да се даде дефиниция на безименни типизирани λ-термове. Именен контекст наричаме списък от променливи. Да се дефинират следните две фамилии от изображения, индексирани по типове τ:*

- *Φ_τ, което по именен контекст Γ и типизиран λ-терм t^τ, такива че Γ съдържа всички свободни променливи на t получава безименен λ-терм $\Phi_\tau(\Gamma, t^\tau)$ от тип τ, и*
- *Ψ_τ, което по именен контекст Γ и безименен типизиран λ-терм M^τ получава обикновен λ-терм $\psi_\tau(\Gamma, M^\tau)$ от тип τ със свободни променливи измежду Γ,*

такива че за всеки тип τ е изпълнено, че

- *$\Phi_\tau(\Gamma, \Psi_\tau(\Gamma, M^\tau)) = M^\tau$ и*
- *$\Psi_\tau(\Gamma, \Phi_\tau(\Gamma, t^\tau)) = t^\tau$.*

Екстра кредит: ***(5 т.)*** *Да се направи програмна реализация на безименни типизирани λ-термове.*

Дефиниция 3.3 (Слабо типизирани термове)**.** Дефинираме множеството на слабо типизираните термове Λ^{WT} индуктивно по следния начин:

- Ако $x \in V$, то $x \in \Lambda^{WT}$,
- Ако $M, N \in \Lambda^{WT}$, то $(MN) \in \Lambda^{WT}$,
- Ако $x \in V$, $\tau \in T$ и $M \in \Lambda^{WT}$, то $(\lambda_{x:\tau} M) \in \Lambda^{WT}$.

Типов извод за слабо типизирани термове се дефинира аналогично на типов извод на безтипови термове, с ограничението, че дърво с корен $(\lambda_{x:\tau} M) : \rho \Rightarrow \sigma$ може да съществува само, ако $\tau \equiv \rho$.

Задача 3.10. ***(2 т.)*** *Да се покаже, че ако $M \in \Lambda^{WT}$ е слабо типизиран терм и $\Gamma \vdash M : \sigma$ и $\Gamma \vdash M : \tau$, то $\sigma \equiv \tau$.*

Задача 3.11. ***(5 т.)*** *Да се формулира и докаже еквивалентността между Λ^{WT} и Λ^T.*

Задача 3.12. ***(5 т.)*** *Да се направи програмна реализация на слабо типизирани λ-термове.*

Дефиниция 3.4 (Ниво на тип)**.** За произволен тип $\tau \in T$ дефинираме индуктивно *ниво на типа* τ, което бележим с $lvl(\tau)$:

- $lvl(\alpha) := 0$
- $lvl(\rho \Rightarrow \sigma) := \max\big(lvl(\rho) + 1, lvl(\sigma)\big)$.

Задача 3.13. ***(1 т.)*** *Да се покаже, че за всяко естествено число n:*

(1) *съществува тип σ_n от ниво n, който е обитаем;*
(2) *съществува тип τ_n от ниво n, който не е обитаем.*

3.2. **Типови системи.**

Задача 3.14. ***(2 т.)*** *Да се реализират всички операции за сравнение на естествени числа в системите T или PCF.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 3.15. ***(3 т.)*** *Да се реализират операциите за частно и остатък от целочислено деление в системите T или PCF.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 3.16. ***(3 т.)*** *Да се реализират предикатите за проверка за делимост и проверка за простота на число в системите T или PCF.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 3.17. ***(3 т.)*** *Да се реализира функцията на Акерман в системата T.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

Задача 3.18. ***(8 т.)*** *Да се разшири системата T с тип за полиморфни списъци $L(\rho)$ с елементи от тип ρ, като се дефинират подходящи конструктори, рекурсор, и правила за редукция.*

Екстра кредит: ***(3 т.)*** *Да се направи програмна реализация.*

3.3. **Нормализация чрез оценяване.**

Дефиниция 3.5 (λ-оценка)**.** Нека е дадена λ-интерпретация на типовете. Фамилията от функции $\xi := \{\xi_\tau\}_{\tau \in \overline{T}}$, за които $\xi_\tau : V^\tau \to [\![\tau]\!]$ наричаме *λ-оценка*.

Дефиниция 3.6 (стойност при оценка)**.** Нека ξ е λ-оценка в теоретико-множествената интерпретация на типовете. Дефинираме индуктивно $[\![M^\tau]\!]_\xi \in [\![\tau]\!]$ (*стойност на терма M^τ при оценка ξ*):

- $[\![x]\!]_\xi := \xi(x)$,
- $[\![M_1 M_2]\!]_\xi := [\![M_1]\!]_\xi([\![M_2]\!]_\xi)$,
- $[\![\lambda_{x^\rho} N^\sigma]\!]_\xi := f : [\![\rho]\!] \to [\![\sigma]\!]$, където $f(a) := [\![N]\!]_{\xi_x^a}$.

Задача 3.19. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако $\xi(x) = \nu(x)$ за всяко $x \in \mathsf{FV}(M)$, то $[\![M]\!]_\xi = [\![M]\!]_\nu$.*

Задача 3.20. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че теоретико-множествената интерпретация е λ-модел.*

Упътване: Индукция по $\overset{\beta\eta}{=}$, с доказване на помощна Лема за субституцията:

$$[\![M[x \mapsto N]]\!]_\xi = [\![M]\!]_{\xi_x^{[\![N]\!]_\xi}}.$$

Дефиниция 3.7 (η-дълга нормална форма на терм)**.** Нека $M^\tau \in NF$ е терм в β-нормална форма. Дефинираме $lnf(M^\tau)$ с едновременна индукция по $M \in NF$ и τ:

- ако $M \equiv x\vec{N}$, нека $N'_i := lnf(N_i)$:
  - ако $\tau \equiv \alpha$, то $lnf(x\vec{N}) := x\vec{N}'$,
  - ако $\tau \equiv \rho \Rightarrow \sigma$, то $lnf(x\vec{N}) := \lambda_{y^\rho} lnf\big(x\vec{N}y\big)$ за свежа $y^\rho \in V^T$,
- ако $M \equiv \lambda_x N$, то $lnf(\lambda_x N) := \lambda_x lnf(N)$.

Задача 3.21. ***(2 т.)*** *Да се покаже, че $lnf : NF \to NF$, т.е. lnf запазва β-нормалната форма.*

Дефиниция 3.8 (Индуктивна дефиниция на термове в дълга нормална форма)**.** Дефинираме множеството $LNF \subseteq \Lambda^T$

(1) ако $x \in V^T, \vec{M} \in LNF$ и $(x\vec{M})^\alpha$, то $x\vec{M} \in LNF$,
(2) ако $M \in LNF$, то $\lambda_x M \in LNF$.

Задача 3.22. ***(3 т.)*** $LNF = \big\{M \in \Lambda^T \mid lnf(M) \equiv M\big\}$.

Задача 3.23. ***(3 т.)*** *Да се дефинира $lnf : \Lambda^{T*} \to NF^*$ за безименни термове.*

Задача 3.24. ***(8 т.)*** *Да се направи програмна реализация на алгоритъма за нормализация чрез оценяване на безтипово λ-смятане.*

4. Теория на доказателствата

4.1. Системи за изразяване на доказателства.

Задача 4.1. *Да се реализира програма, която позволява дефиниране на доказателства в някоя от следните системи:*

- ***(8 т.)*** *Хилбертова система $H[mic]$*
- ***(13 т.)*** *секвенциално смятане $G[123][mic]$*
- ***(13 т.)*** *система за естествен извод $N[mic]$*

Възможни са два варианта за реализация:

(1) *доказателствата винаги са коректни по построение;*
(2) *позволено е да бъдат построени некоректни доказателства, но е реализирана функция за проверка за коректност.*

Задача 4.2 (теорема за генерализацията). ***(1 т.)*** *Ако $x \notin \mathsf{FV}[\Gamma]$, то $\Gamma \vdash \forall_x A$ тогава и само тогава когато $\Gamma \vdash A$.*

Задача 4.3. ***(2 т.)*** *Да се докажат Хилбертовите аксиоми на Hm в $G[123]m$ или Nm.*

Задача 4.4. ***(1 т.)*** *Като се използва предишната задача, да се докаже че $\Gamma \vdash_{H[mic]} A \Rightarrow \Gamma \vdash_{G1[mic]} A$.*

Задача 4.5. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че ако $G1[mic] \vdash A$, то може да се постори доказателство на A, в което всички аксиоми са атомарни формули, т.е. са от вида $p\vec{t} \Rightarrow p\vec{t}$.*

Задача 4.6. *Да се докажат законите на de Morgan в $G[123]c$ или Nc, а където е възможно в $G[123]m$ и Nm, че:*

(1) ***(1 т.)*** $\neg(A \land B) \leftrightarrow \neg A \lor \neg B$
(2) ***(1 т.)*** $\neg(A \lor B) \leftrightarrow \neg A \land \neg B$
(3) ***(1 т.)*** $\neg\forall_x A \leftrightarrow \exists_x \neg A$
(4) ***(1 т.)*** $\neg\exists_x A \leftrightarrow \forall_x \neg A$

Екстра кредит: ***(по 1 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.7. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че:* $\vdash_i (\neg\neg A \to \neg\neg B) \to \neg\neg(A \to B)$.

Задача 4.8. *Да се докаже в $G[123]c$ или Nc, че*

(1) ***(1 т.)*** $(A \to \exists_x B) \to \exists_x (A \to B)$, *ако $x \notin \mathsf{FV}(A)$.*
(2) ***(1 т.)*** $((A \to B) \to C) \to (A \to C) \to C$
(3) ***(1 т.)*** $(A \to B) \lor (B \to A)$
(4) ***(1 т.)*** $((A \to B) \to A) \to A$ *(закон на Peirce)*
(5) ***(2 т.)*** $\forall_x(\neg\neg D(x) \to D(x)) \to \tilde{\exists}_x(D(x) \to \forall_x D(x))$ *в Nm (слаб вариант на формулата за пияниците)*

Екстра кредит: ***(по 1 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.9. *Да се докаже, че:*

- ***(2 т.)*** $Ni \vdash (A \to B) \tilde{\lor} (A \to C) \to A \to B \tilde{\lor} C$
- ***(1 т.)*** $Nm \vdash (A \lor B \to C) \to (A \to C) \land (B \to C)$
- ***(2 т.)*** $Ni \vdash (A \to \tilde{\exists}_x B) \to \tilde{\exists}_x (A \to B)$, *ако $x \notin \mathsf{FV}(A)$*

- ***(1 т.)*** *$Nm \vdash \exists_x(A \to B) \to \forall_x A \to B$, ако $x \notin \mathsf{FV}(B)$.*

Екстра кредит: ***(по 1 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.10. ***(5 т.)*** *Да се докаже, че ако съществува извод на $\Gamma \Rightarrow \Delta$ в G2[mic] с дълбочина n, то за произволни Γ' и Δ' съществува извод на $\Gamma\Gamma' \Rightarrow \Delta\Delta'$ в G2[mic] с дълбочина n.*

Задача 4.11. ***(5 т.)*** *Да се покаже, че* $\vdash_{G1[mic]} \Gamma \Rightarrow \Delta \iff \vdash_{G2[mic]} \Gamma \Rightarrow \Delta$.
Упътване: ($\Leftarrow$) е тривиална; за ($\Rightarrow$) елиминираме последователно прилаганията на LW и RW отгоре надолу използвайки предишното твърдение.

Дефиниция 4.1 (Обратимо правило)**.** Правилото $\dfrac{S_1}{S_2}$ наричаме *обратимо*, ако $\vdash S_1 \iff \vdash S_2$.

Задача 4.12 (Обратимост в G3)**.** ***(5 т.)*** *Да се покаже, че всички правила в G3[mic] са обратими, с изключение на L→ в G3[mi], за което само десният клон е обратим.*

Задача 4.13 (Симулация на контракция)**.** ***(8 т.)*** *Да се покаже, че LC е изводимо в G3[mic] и RC е изводимо в G3c.*

Задача 4.14. ***(8 т.)*** *Да се напишат доказателства в* HA^ω*, че операциите от задача 3.14 за сравнение са съответно строга/частична наредба (за $<$, $>$, $\leq$, $\geq$) и релация на еквиваленост (за $=$).*

Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.15. ***(5 т.)*** *Да се напишат доказателства в* HA^ω*, които доказват коректността на операциите от задача 3.15 за намиране на частно и остатък при целочислено деление.*

Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

4.2. **Влагане на класическа в минимална логика.**

Задача 4.16. *Да се докаже в $G[123]c$ или Nc, а където е възможно в $G[123]m$ или Nm, че*

(1) ***(2 т.)*** $A \mathbin{\tilde{\vee}} B \leftrightarrow A \vee B$
(2) ***(2 т.)*** $A \mathbin{\tilde{\wedge}} B \leftrightarrow A \wedge B$
(3) ***(2 т.)*** $\tilde{\exists}_x A \leftrightarrow \exists_x A$

Екстра кредит: ***(по 1 т.)*** *Доказателствата да се опишат в λ-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.17. ***(3 т.)*** *Да се покаже, че за всяка формула A от аксиомите $\mathsf{efq}_p \forall_{\vec{x}}(\bot \to p\vec{x})$ в Nm е изводима формулата $\bot \to A$.*

Екстра кредит: ***(1 т.)*** *Да се даде пример за формула A, за която формулата $\neg\neg A \to A$ не е изводима в Nm от аксиомите $\forall_{\vec{x}}(\neg\neg P(\vec{x}) \to P(\vec{x}))$ и да се обясни защо.*

Задача 4.18. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че* $\mathrm{HA}^\omega \vdash_m F \to A$.

Задача 4.19. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че* $\mathrm{HA}^\omega \vdash_m^{\to\forall} ((A \to F) \to F) \to A$.

Задача 4.20. ***(5 т.)*** *Да се докаже, че*

(1) *Правилата* $\tilde{\vee}^+_{1,2}$, $\tilde{\wedge}^+$ *и* $\tilde{\exists}^+$ *са изводими в* $G[123]m$ *или* Nm.

(2) *Правилата* $\tilde{\vee}^-$, $\tilde{\wedge}^-$ *и* $\tilde{\exists}^-$ *са изводими в* $G[123]c$ *или* Nc.

Екстра кредит: ***(2 т.)*** *Доказателствата да се опишат в* λ*-синтаксис или в системите Agda,* Coq *или* Minlog.

Задача 4.21. ***(13 т.)*** *Преводът на Kuroda е трансформация на формули* A *до* A^q*, където* $A^q := \neg\neg A_q$*, а* A_q *се дефинира индуктивно така:*

- $P(\vec{x})_q := P(\vec{x})$
- $(A \to B)_q := A_q \to B_q$
- $(A \vee B)_q := A_q \vee B_q$
- $(A \wedge B)_q := A_q \wedge B_q$
- $(\forall_x A)_q := \forall_x \neg\neg A_q$
- $(\exists_x A)_q := \exists_x A_q$

Да се покаже, че

(1) $\vdash_c A \leftrightarrow A^q$

(2) $\Gamma \vdash_c A$ *тогава и само тогава когато* $\Gamma^q \vdash_m A^q$

4.3. **Нормални доказателства.**

Задача 4.22. ***(2 т.)*** *Да се докаже, че всяка формула в дадено нормално доказателство* M *в* $Nm(\to\forall)$ *принадлежи на някоя пътека.*

Дефиниция 4.2 (Подформула)**.** За две формули A и B дефинираме индуктивно релацията “A е подформула на B”' (бележим $A \leq B$):

- $A \leq A$.
- Ако $A \wedge B \leq C$, $A \vee B \leq C$ или $A \to B \leq C$, то $A \leq C$ и $B \leq C$.
- Ако $\forall_x A \leq B$ или $\exists_x A \leq B$, а t е произволен терм, то $A[x \mapsto t] \leq B$.

Задача 4.23. ***(5 т.)*** *Нека е дадено нормално доказателство* M *в* $Nm(\to\forall)$ *на формулата* C *от допусканията* $A_i^{u_i}$*. С индукция по пътеките да се докаже, че то всяко срещане на формула в доказателството е подформула на някое от* C *или* A_i.

Задача 4.24. ***(5 т.)*** *Да се докаже, че* β*-редукцията в* $Nm(\to\forall)$ *е локално конфлуентна, т.е. ако* $M_1 \overset{\beta}{\leftarrow} M \overset{\beta}{\to} M_2$*, то съществува доказателство* N*, за което* $M_1 \overset{\beta}{\twoheadrightarrow} N \overset{\beta}{\twoheadleftarrow} M_2$.

Задача 4.25. ***(13 т.)*** *Да се реализира програма, която нормализира дадено доказателство в* $Nm(\to\forall)$ *чрез оценяване (NbE).*

Задача 4.26. ***(3 т.)*** *Да се разпишат всички 15 пермутиращи редукции за правилата, породени от аксиомите* $\wedge^-$, $\vee^-$, $\exists^-$ *над правилата, породени от аксиомите* $\to^-$, $\forall^-$, $\wedge^-$, $\vee^-$, $\exists^-$ *в двата записа: дърво на извод и термов синтаксис.*

Задача 4.27. ***(3 т.)*** *Да се докаже, че всяка формула в дадено доказателство* M *в* $Nm(\to\wedge\vee\forall\exists)$ *принадлежи на някоя пътека.*